

НАЧАЛНОТО ОГРАМОТЯВАНЕ – „КЛЮЧ“ ЗА УСПЕШЕН ЖИВОТ В ПРОМЕНЯЩИЯ СЕ СВЯТ

Мариана Мандева, Диляна Гаджева (2016). *Начално ограмотяване в променящия се свят*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“

Пенка Кънева

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Наскоро излезе от печат монография на Мариана Мандева и Диляна Гаджева – „Начално ограмотяване в променящия се свят“, В. Търново, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2016 г.

Проблем на изследване е езиковата грамотност на българския ученик – начална училищна възраст. Въпросът добива изключителна актуалност на фона на борбата с неграмотността и малограмотността, изведена на преден план в актуалните политики на европейско и национално ниво.

Монографията съдържа 175 страници. Структурирана е в увод, четири глави, заключение, бележки, съкращения, литература, документи, резюмета на български и на английски език, кратко представяне на авторките.

Приема се синергетичният подход, открояващ интердисциплинно поле при интерпретацията на посочените проблеми. Теоретичните постановки са подкрепени със съдържателни и технологични варианти, апробирани от авторките.

Основното послание кристализира в мотото на научното съчинение „*Non scholae, sed vitae discimus*“/, *Учим не за училището, а за живота*“. Обогатява се концепцията за начално ограмотяване на българския ученик, като се: допълват съществуващи методически схващания; разработват непrouчвани до

момента въпроси; откроява перспектива за езиков и социокултурен растеж на детето в условията на напредналото ниво на ограмотяване.

Във **въведението**, озаглавено „*Вместо увод: защо написахме тази книга*“, се разкриват мотивите за създаване на монографията. Търси се аргументиран отговор на въпроса: как да съхраним искрения интерес към четенето, с който първокласникът постъпва в училище. Очакването е: конкретизиране на възможности за обновяване на обучението, провеждано в нашето училище, на равнищата на целите, съдържанието и технологията – БЕЛ (I – IV клас), в частност ограмотяване на ученика.

В **първата глава** – „*Говорещото дете*“ в променящия се свят – начално ограмотяване на българския ученик“, се интерпретират въпросите: (1) Образованието в цивилизацията на знанието – изключително средство за борба с неграмотността и малограмотността (Европа:България); (2) Нива на ограмотяване – българска образователна система; (3) Начално ниво на ограмотяване на ученика – актуални образователни приоритети при „влизане“ в българския писмен код; (4) Формиране на четивни и писмени умения – ключ за успешен живот на първокласника в променящия се свят.

Проучват се въпроси като: глобализация, наука, иновации – цивилизация на знанието; образованието в цивилизацията на знанието – феноменът „грамотност“; преориентация на образователните системи – от академична към функционална грамотност; борба с неграмотността и малограмотността (ЕС: Р България); езиковата грамотност (literacy) – фундамент за формиране на всяка друга грамотност.

Това създава основа за актуална интерпретация на проблематиката, свързана с ограмотяването на българския ученик. В синтезиран вид се представят типологични специфики на началната училищна възраст. На този фон ограмотяването се разглежда като инструмент за многомерно изграждане на „говорещото дете“ в променящия се свят. Уточняват се нивата на ограмотяване, конкретизират се целите, съдържанието на обучение, очакваните резултати. Класифицират се методите на ограмотяване и се разглеждат основания за избор на метод на ограмотяване – с оглед възрастта на ограмотяваните, специфики на езиковите системи и др. Извеждат се актуални приоритети при „влизането“ в българския писмен код. Проблематиката се разработва, като се търси синтез между традиционни и иновационни характеристики на звуковия аналитико-синтетичен метод, чрез който се провежда ограмотяването на българския ученик. В този контекст се диференцират и изясняват понятия с ключово значение за обучението по начално четене и писане: фонологична компетентност, фонемна компетентност, видове разбиране при четене и др. Защишава се схващане за комплексна методическа работа над уменията на ученика за устно и за писмено общуване на официалния български език с цел изграждане на единно речево поведение. Характеризират се феномените

„слушане“, „говорене“, „четене“, „писане“ в лингвистичен, психолингвистичен, социокултурен и пр. план и се извеждат методически изводи, обхващащи предучилищна и начална училищна възраст. Подробно се разглежда въпросът за взаимосвързано овладяване на механизмите на декодиране (техника на четене) и разбиране на прочетеното на различни нива (буквално, интерпретативно, критично, творческо разбиране) с цел насърчаване на четене и писане за социални цели от ранните етапи на овладяване на писмеността. Защитаваните разбирания се подкрепят чрез практически изпробвани съдържателни и технологични варианти.

Втората глава е озаглавена „Ученикът – „работник на знанието“ – начално четене и писане в обогатена културнообразователна среда“. Разкриват се хоризонти за обновяване на училищната образователна система, в частност – начално оgramотяване. Разглеждат се въпросите: **(1)** Ученикът – „работник на знанието“ – конструктивизъм; **(2)** Комуникативност в бъдеще време – интерактивност в обучението по начално четене и писане; **(3)** Обучение, потопено в живота – интегративни връзки при „влизането“ в писмения код.

Обосновава се необходимостта от преориентация на съществуващата образователна система – от „знаещия човек“ към „човека – работник на знанието“ (Truman and Dutton), като се защитават възможностите на конструктивизма за преодоляване на дефицити в езиковата грамотност на българския ученик. Подробно се разработват въпросите за: интерактивността в обучението по начална грамотност като инструмент за промяна в стратегиите за учене, преподаване, оценяване; интегративността в образованието и в обучението по начално четене и писане (интра- и интердисциплинна, хоризонтална и вертикална интеграция) като средство за „потапяне“ на учебните съдържания в живота. В този контекст се представят практически изпробвани:

– система дидактични игри, адекватна на иновативни тенденции в обучението по начално четене и писане;

– модел на обучение за формиране на мотивация за четене.

В съответствие с актуални европейски и национални образователни политики се интегрират училищни и извънучилищни културно-образователни ресурси, градят се мостове между формалното, неформалното и информалното образование на първокласника, насърчава се четенето през целия живот, вкл. през свободното време и за удоволствие, като се търси синергетична подкрепа от широк кръг четащи общности и институции. Ефективността на проведеното обучение се доказва чрез методи за емпирични педагогически изследвания.

В третата глава – „Начално оgramотяване в мултикултурната класна стая – единство на различия“, се интерпретират въпросите: **(1)** Официалният български език в мултикултурната класна стая – водещ интегративен фактор; **(2)** Начално оgramотяване на детето, за което официалният български език е

първи език – актуални предизвикателства; **(3)** Начално оgramотяване на детето, за което официалният български език е втори език – неизвърян път.

За да се осигури достъп до образование и качествено образование на всеки ученик, се конструира модел за диференцирано обучение по начално четене и писане на официалния български език като първи език и като втори език, *вкл. в отделните подтипове на обучение*: начално оgramотяване на български език като първи език – на деца, чиито родители и близки са представители на а-езиковата формация, и на деца, чиито родители и близки са представители на b- и с-езиковата формация; начално оgramотяване на български език като втори език – в контекста на групите езикови ситуации в районите със смесен етнически състав. Представят се апробирани варианти на диференцирана методическа работа с цел:

- подобряване на уменията за устно общуване и формиране на умения за писмено общуване в ситуация на обучение по български език като първи език;
- преодоляване на дефицити в уменията за устно общуване и формиране на умения за писмено общуване в ситуация на обучение по български език като втори език.

Четвъртата глава е озаглавена „След началното оgramотяване – днешните ни решения за случилото се бъдеще“. Разглеждат се въпросите: **(1)** Повишаване на езиковата грамотност след началното оgramотяване – „мишката“ и книжката; **(2)** Училище за случилото се бъдеще – днешните ни решения за формиране на „говорещото дете“ в променящия се свят.

Фокусът е върху напредналото ниво на оgramотяване и след това (до края на IV клас). В синтезиран вид се характеризира „случилото се бъдеще“: „Ера на Третата вълна“ (А. Тофлър) – информационно общество; „easy-култура“ – „виртуалният човек“, „електронният читател“ и др. За да „не изяде мишката книжката“, се проучват въпроси като:

- информационните и комуникационните технологии в училищното обучение – отклик на изискванията на променящия се живот;
- интеграция на традиционни и иновативни образователни ресурси в класната стая – търсени ефекти;
- „Младото четене“ – дигиталните библиотеки в живота на съвременния ученик;
- онлайн общуването – още една възможност за израстване на „говорещото дете“ в променящия се свят.

Аргументирано и систематизирано се открояват възможности за активно насърчаване на четене и писане за социални цели от ранните етапи на овладяване на писмеността. Разглеждат се въпроси като:

- оптимизиране на училищните ресурси – стимулиране на четене и писане в разнообразни области на речева дейност и сфери на комуникация, насърчаване на четене и писане с фокус градеж на „културно огледало“ и формиране

на ценностната система на ученика, диференциация и индивидуализация в обучението по четене и писане;

– учителят фасилитатор, творец и професионален деятел в сферата на социалните норми и ценности и езиковата грамотност на детето – подбор и подготовка на студентите (детски и начални учители), развитие на педагогическите кадри (продължаваща квалификация) с акцент върху ограмотяване в ситуация на мултилингвизъм, справяне със затруднения при четене, четене на онлайн текстове, оценяване на учениците по четене;

– интеграция на училищни и извънучилищни ресурси при формирането на умел и ангажиран малък читател – формиране на мотивация за четене (вкл. в свободното време и за удоволствие) под влияние на средата и културата на четене в социума, заобикалящ малкия читател, ролята на семейството – в ситуации на изучаване на официалния български език като първи и като втори език.

Очертава се методически хоризонт за подобряване на езиковата грамотност на българския ученик в следващия образователен етап.

В **частта**, озаглавена „*Вместо заключение: защо тази книга трябва да се допише от читателя*“, се извежда тезата, че основна роля на науката е да превърне изолираното в правило и система, в нещо, което може да се учи, преподава, т.е. да се приложи на практика (П. Дракър). В този контекст се подчертава неотложността на единна държавна политика за насърчаване на детското четене, на синергетични, ежедневни (а не спорадични) усилия на широк кръг общности и институции за формиране на „говорещото дете“ в променящия се свят. Ето защо финалното послание е тази книга да се „допише“ от читателя – и чрез дела.

В **заключение** ще изразя мнението си, че монографията ще бъде полезна на широк кръг читатели – както на специалисти: начални учители, студенти от педагогическите специалности, образователни експерти, така и на неспециалисти: родители, които са съпричастни с процеса на ограмотяване на своите деца.

LEARNING TO READ AND WRITE IN PRIMARY SCHOOL – A KEY TO A SUCCESSFUL LIFE IN A CHANGING WORLD

✉ **Dr. Penka Kaneva, Assoc. Prof.**

Faculty of Education

St. Cyril and St. Methodius University of VelikoTarnovo

VelikoTarnovo, Bulgaria

E-mail: p.kaneva@gmail.com